

Paphlagonia Hadrianoupolis'i Hamam A ve A Kilisesi Mozaikleri

Sami PATACI*

Hadrianoupolis is located 3 km west of the modern town of Eskipazar, near Karabük, in Roman southwestern Paphlagonia. Excavation studies of Early Byzantine Church A and Bath Building A were conducted by a team directed by Assoc. Prof. Dr. Ergün Laflı from The Dokuz Eylül University in 2006. Excavation studies of Bath Building A were continued by the same team in 2007.

Bath A is a monumental building which is located at the southern part of the city. The building was built at the end of 5th century A.D. and must have been in use until the beginning of 8th century A.D. A floor mosaic with geometric pattern which is dated 5th-6th century A.D. was discovered in a room called "The Room 11."

Early Byzantine Church A is located at 2,5 km east of the fortification walls of Byzantine Hadrianoupolis. The church is a basilical church with three naves in which there are remarkable floor mosaics dated first half of the 6th century. In the middle nave, several different animals were designed in curvilinear squares and frames.

Keywords: Hadrianoupolis, Paphlagonia, Early Byzantium, Mosaic, Church, Bath

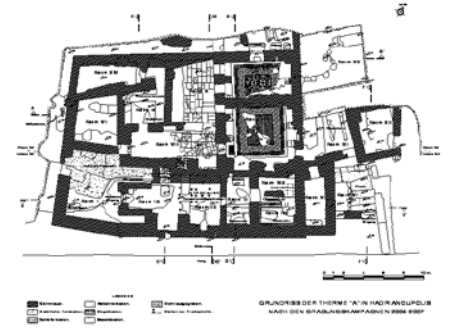
Karabük İli, Eskipazar İlçesi'nin yaklaşık 3 km doğusunda bulunan Paphlagonia Hadrianoupolis'inde yapılan arkeolojik araştırmalarla, İ.Ö. 1. ve İ.S. 8. yüzyıllar arasında kentte yerleşim olduğu anlaşılmaktadır. Kentte ortaya çıkarılmış antik yapı kalıntılarının bir kısmı mozaik zemindir. Bu mozaik zeminli yapıların en önemlileri Hamam A ve B, A ve B kiliseleri, Geç Roma Dönemine tarihlenen bir villa ve yine Hamam B yapısının yakınında keşfedilen apsidal bir yapıdır. Bu çalışmada Hamam A ve A Kilisesi yapılarına ait mozaikler ele alınmıştır.

Hamam A Mozaiği

Hamam A yapısı, 2005 yılında, Doç. Dr. Ergün Laflı Başkanlığında Dokuz Eylül Üniversitesi'nden bir ekip tarafından gerçekleştirilen yüzey araştırmaları sırasında keşfedilmiştir. Yapı, şehir surları içinde, kentin merkezinde bulunmaktadır. Hadrianoupolis yapılarından B Kilisesinin yaklaşık 350 m güneybatısında, Göksu Deresi Vadisi'nin 500 metre kuzeyinde yer almaktadır ve doğal bir teras üzerine oturtulmuştur. Yapıda, kazı çalışmaları tamamlanmış 15 farklı mekân tespit edilmiştir (Çizim 1). Bu mekânların 13'ü 2006 yılındaki kazı çalışmaları sırasında, iki tanesi ise 2007 yılı kazıları sırasında bulunmuştur. Hamam A yapısı, doğu-batı doğrultusunda ayrı iki kota oluşturacak şekilde inşa edilmiştir. Teraslar, kuzey-güney yönünde konumlanmaktadır. Yapının çeşitli evreleri vardır ve bir takım restorasyonlara maruz kalmıştır. Yapıya ait mekânların bu evreler süresince yenilediği bilinmektedir. 50 yıllık süreçler içerisinde kullanım evreleri olup İ.S. 475-700 yılları arasında kullanıldığı ve İ.S. 700 tarihi ile birlikte yapının işlevini kaybettiği düşünülmektedir. Yapının İ.S. 7. yüzyılda başka bir amaç için kullanılmaya başlandığı sanılmaktadır; ancak bu işlevin ne olduğuna dair kesin bir iz şu an için bulunmamaktadır.

Hamam A mekânlarından 10 tanesi kuzey terası üzerinde yer almaktadır. Kuzey terasın en geniş mekânı olan Mekân 11'in caldarium olduğu düşünülmektedir (Laflı 2008: 700). Ayrıca, bu mekânın batı duvarında 3 adet kemer ortaya çıkarılmıştır. Mozaik zeminli Mekân 11'in kuzey duvarı dışındaki noktada şarap işliği olarak kullanıldığı düşünülen bir alan keşfedilmiştir. Toprağa gömülü bir pithos burada ele geçirilen materyallerdendir.

* 9 Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Öğrencisi – İzmir. E-mail: samipataci@hotmail.com

Cizim 1
Hamam A

Resim 1
Hamam A Mozaïği; Mekân 11a

Korpus No: 01

Mozaik Tekniği: Opus tessellatum, opus vermiculatum

Mozaïğin Bulunduğu Mimari Konteks: Mozaik, Mekân 11a ve 11 b içerisinde bulunmuş olup mekânın neredeyse tüm zeminini dikdörtgen formda kaplamaktadır. Mekân 11a geometrik bezemeli mozaik zemin 2006 yılı kazı çalışmaları sırasında keşfedilmiştir. 2007 yılında devam eden kazı çalışmalarında Mekân 11'in muhdes bir duvarla ikiye bölündüğü ve Mekân 11b'de mozaik zeminin devam ettiği anlaşılmıştır. Bu mozaik zemin, Hamam A yapısının külhan kısmının tam üzerinde bulunmaktadır (Lafli 2009: 9). Mekân 11b içerisinde yer alan taban mozaïği üzerinde büyük boyutlu bir tahribat meydana gelmiştir. Bu tahribat, muhtemelen mekânın muhdes duvarla ikiye ayrıldığı evrede yapılmış olmalıdır. Tahribatın, zemin mozaïğinin altında bulunan külhanlıkla alakalı olduğu düşünülmektedir.

Mozaïğin Ölçüsü: 9,77 x 5,28 m

Materyaller: mermer, traverten, kumtaşı, kil taşı

Tessera Yoğunluğu:

Bordürler: dalga motifi bordürü üzerinde dm²'ye 27-29 tessera; altı halatlı örgü motifi bordürü üzerinde dm²'ye 23-24 tessera düşmektedir.

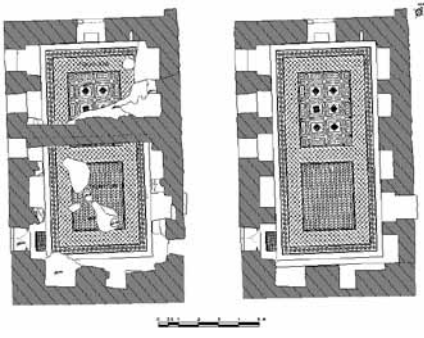
Ana Süsleme Alanı: dikdörtgen motif üzerinde dm²'ye 31 tessera; konsantrik polikrom kareler süslemeli kare çerçevede dm²'ye 30 tessera; genel olarak ana süsleme alanında dm²'ye ortalama 29-31 tessera düşmektedir.

Tessera Boyutları: 1,5 x 1,5 cm; 2,0 x 2,0 cm

Tessera Renkleri: Siyah, beyaz, kırmızı, turuncu, krem rengi, sarı, açık mavi

Korunan Mozaïğin Şimdiki Durumu:

1. Mozaik Restorasyonu: 2008 yılında, mozaïği koruma amaçlı çalışmalarda bulunulmuştur. Buna göre mozaik kenarlarında ve mozaik zeminindeki tessera ve sıva deformasyonları bulunan kısımlara yeni kireç harcı uygulanmış,

Çizim 2
Hamam A Mozaiği

Resim 2
Hamam A Mozaiği, Mekân 11b

zeminden ayrık durumdaki tesseralar ve yatak harcı için hidrolik özellikli sıvı harç enjeksiyonu ile sağlamlaştırma çalışması yapılmıştır. Tesseralar arasındaki derzlerin sağlamlaştırılmasına yönelik sabitleyici ve fiziki yapıyı koruyucu uygulamalarla birlikte yüzey temizliği yapılmıştır. Mozaik zemini korumak için, Mekân 11a ve 11b'nin üzerinin uygun bir mimari proje ile kapatılması gerekmektedir.

2. *Şimdiki Durumu:* In situ. Jeotekstil malzeme ile üzeri örtüldükten sonra hafif bir kum tabakası ile kapatılmıştır.

Mozaik Tasarımının Tanımı:

1. Bordürler

Mozaik, en dışta, 27 cm genişliğinde turuncu renkli bordür ile sınırlanmıştır (Resim 1, Çizim 2). Zemin mozaikinin güney kenarında bu bordür 26 cm genişliğindedir. Bordür boyunca tessera sıralarında yer yer bozulmalar görülmektedir. 11a ve 11b mekânlarını ikiye bölen muhdes duvar kalıntısının varlığı sebebiyle mozaik zeminin 11a mekânı doğu köşesindeki sınırı keşfedilememiştir. Turuncu renkli bordür ve dalga motifi bordürü arasında çift tessera sıralı siyah band bulunmaktadır. Dıştan içe doğru ana bezeme alanını sınırlandıran bordürlerden ikincisi olan dalga motifi bordürü 29 cm genişliğe sahiptir. Dalga motifleri, açık zemin üzerine monokrom kırmızı renkli yapılmıştır ve bordür içindeki yükseklikleri 23 cm'dir. Ana bezeme alanının hemen öncesinde altı halatlı örgü kompozisyonu, koyu zemin üzerine polikrom olarak işlenmiştir ve 73 cm genişliğe sahiptir.

2. Panolar

Mekân 11a Panosu: 3,36 x 2,55 m ölçülerindeki geometrik bezemeli pano, polikrom, testere dişli, konsantrik kareler süslemeli çerçeveler ve sekiz paralel-kenarlı yıldız motifleri arasında yer alan küçük karelerden oluşmaktadır (Resim 1). Pano kenarlarında, daire ve kare motifleri ile doldurulmuş dik-dörtgenler bulunmaktadır. Pano köşelerinde ise içleri daire motifi ile süslenen kareler yer alır (Balmelle 1985: pl. 173.b; Balmelle 2002: pl. 237.a).

Kare çerçeve ölçüleri 53 x 53 cm'dir. Kuzey-güney yönünde 3 sıra halinde toplam 6 kare çerçeve bulunması gerekmektedir. Güneydeki iki çerçeve, muhdes duvar altında kaldığından tespit edilememiştir. Çerçevelerin merkezindeki teste-re dişli karelerin ölçüleri 40 x 40 cm'dir.

Mekân 11b panosu: Mekân 11b mozaığının ana süsleme alanını, üç boyutlu, paralelkenar kolları zikzak formunda, üst üste yerleştirilmiş ve birbirini tekrarlayan sıralar halinde işlenmiş polikrom çavuş motifi (Balmelle 1985: pl. 9.g, pl. 203 vd.) kompozisyonu oluşturmaktadır (Resim 2). Bu kompozisyon 3,00 x 2,45 m boyutlarında olup iki tessera sıralı beyaz band ile sınırlanmıştır. Kuzeyden güneye doğru bu motif sıralamasındaki renk düzenleri 11. sıraya kadar anlaşılır bir biçimdedir. Ancak bu sıradan sonra zemin görünümü bozulmaya başlamaktadır ve kompozisyon takip edilememektedir.

Resim 3
Dama tahtası

3- Eşik Mozaïği:

Dama Tahtası Tasarımı: Oda 11b'nin güneybatı köşesinde, Mekân 8'e girişi sağlayan kapı eşiğinin tam önündeki noktada bir dama tahtası kompozisyonu bulunmaktadır (Resim 3). 88 x 52 cm ebatlarındaki tasarımda 72 adet kare bulunmaktadır ve bu 72 karenin dışında, motifin batı kenarındaki kareler tam olmayıp 1-2 tessera sırasından sonra monokrom bant ile kesilmiştir. Her bir karenin içinde 16 adet tessera bulunmaktadır. Dama tahtasını çerçeveleyen monokrom banttan sonra kuzey ve güney yönlerindeki duvar sınırları ve batı yönündeki Mekân 8 girişine kadar turuncu renkli tessera sıraları ile mozaik zemin sona erdirilmiştir.

Tarih/Dönem: İ.S. 5. yüzyıl sonu (480-490)

A Kilisesi Kuzey Nef Mozaïği

2005 yılı yüzey araştırmaları sırasında, Bizans kent surlarının yaklaşık 2,5 km doğusunda, Göksu Deresi vadisinin 500 m kuzeyinde keşfedilen A Kilisesi, Yerebatan ismi verilen bir tepe yükseltisinin üzerine inşa edilmiştir. 20,28 x 15,84 m ölçülerindeki yapı, 3 nefli bazilikal plandadır (Resim 4, Çizim 3). Kent merkezindeki B Kilisesi planı ile benzerdir. Giriş batıdandır. Bununla birlikte 1,45 m genişliğindeki ikinci bir giriş ile güney koridoruna erişim sağlanmaktadır. Yükselen duvarların büyük bir kısmı korunamamıştır. Taş ve tuğlanın dönüşümlü olarak yerleştirildiği almaşık duvar tekniği kuzey duvarında takip edilebilmektedir. Bu teknik, 5. yüzyıldan beri Bizans mimarisinde vardır ve Justianus mimarisi özelliklerindedir (Lafli 2008: 687). Kuzey nefin doğusunda, olasılıkla daha geç bir yapı evresinde eklenmiş olan daire formulu bir pastoforion yer almaktadır.

Korpus No: 02

Mozaik Tekniği: Opus tessellatum, opus vermiculatum

Mozaïğin Bulunduğu Mimari Konteks: Mozaik, kilisenin kuzey nefi içerisinde bulunmuş olup mekânın zeminini uzun dikdörtgen formda kaplamaktadır. İki ana süsleme alanına sahip bu mozaik zemini barındıran kuzey nefin batısında kilise nartheksi ve güneyinde orta nef bulunmaktadır.

Mozaïğin Ölçüleri: Üç Parça halinde korunan mozaïğin olması gereken ölçüleri: 14,10 x 2,65 m'dir.

Materyaller: Mermer, traverten, kil taşı, kum taşı

Resim 4
A Kilisesi

Tessera Yoğunluğu: Bordürler üzerinde dm^2 'ye ortalama 71-76 tessera düşmektedir. I numaralı panonun batıdan üçüncü kuş figüründe dm^2 'ye 168-170 tessera; altıncı kuş figürlü çerçeve içinde (beyaz zeminde) dm^2 'ye 117 tessera düşmektedir. II numaralı pano, vakıf yazıtı üzerinde dm^2 'ye 114 tessera düşmektedir.

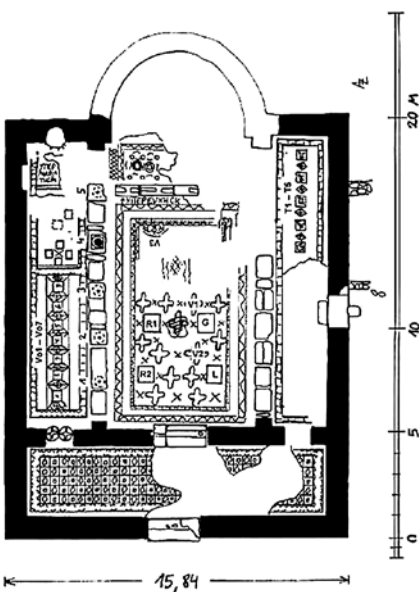
Tessera Boyutları: geometrik süsleme alanlarında 1,0 x 1,0 cm; figürler üzerinde 0,5 x 0,5 cm'dir.

Tessera Renkleri: siyah, beyaz, turuncu, sarı, kırmızı, yeşil, açık yeşil, gri, pembe, kahverengi.

Korunan mozaik'in şimdiki Durumu: In situ. Jeotekstil malzeme ile üzeri örtüldükten sonra hafif bir kum tabakası ile kapatılmıştır.

1. Bordürler

İlk bordür kırmızı renkli olup nefin batı kenarında, ikili örgü motifine kadar 15 cm genişliktedir. Bordür, nefin güney kenarında 23 cm genişliğe kadar çıkar ve mozaik zemini baştanbaşa çevreler. Ancak nefin güneyinde, sütunların oturtulduğu stylobatın konumuna göre bu bordür, nefin ortalarına doğru gittikçe daralmaktadır (Resim 5). Diğer bordür, 30 cm genişliğinde, siyah zemin üzerine sık örülü, yuvarlak dilli ve çok renkli ikili örgü motifini kompozisyonundan oluşmaktadır (Resim 17).

Çizim 3
A Kilisesi

Resim 5
Kuzey Nef, I Numaralı Pano

Resim 6
I numaralı pano, Kuş 1

Resim 7
I numaralı pano, Kuş 2

Resim 8
I numaralı pano, Kuş 3

Resim 9
I numaralı pano, Kuş 4

Resim 10
I numaralı pano, Kuş 5

Resim 11
I numaralı pano, Kuş 6

2- Panolar

I Numaralı Pano: Beyaz zeminli pano 6,00 x 1,59 m ölçülerinde olup kuzey nefin batı yarısını kaplamaktadır (Resim 5). Kompozisyon, kare çerçeveler içindeki kuş figürleri, bunların etrafında bezenmiş sekiz baklava dilimli yıldız

Resim 12
II Numaralı Pano

Resim 13
II Numaralı Pano, Kuş 1

Resim 14
II Numaralı Pano, Kuş 2

Resim 15
II Numaralı Pano, Kuş 3

motifleri ve içinde haç ve köşeleri basamaklı kare motifinin bulunduğu küçük karelere ait tasarımdan ibarettir. Pano kenarlarında ise genişliği, kuş figürlü çerçevelerin yarısına eşit olan dikdörtgenler içinde çok renkli ikili iğ motifli, yarım daire formu oluşturacak şekilde süslenmiştir.

Panoda ortalama 45 x 45 cm ölçülerindeki çerçeveler içerisinde yükseklikleri 22 ilâ 28 cm arasında değişen kuş figürleri yer almaktadır. Bunlar, iki keklik (Resim 6, 11), ördek (Resim 7), iki benekli tavuk (Resim 8 - 9) ve tavuk (Resim 10) figürleridir. Batıdan beşinci çerçeve içerisindeki kuş figürü korunamamıştır. Kuzey nef zemin mozaïği üzerindeki tüm kuş figürleri, soyutlanmış tek figür olarak betimlenmişlerdir. Doğada bulduklarını gösterir herhangi bir tasvir içine sokulmamışlardır. Tüm kuş figürleri üzerinde ve ayrıca figürlerin çevresini dolaşan açık renkli zemindeki bir ya da birkaç tessera sırası opus vermiculatumdur.

II Numaralı Pano: Kuzey nefin doğu yarısını kaplayan pano iki ayrı parça halinde korunmuştur. Pano, 6,00 x 1,55 m ölçülerindedir. Kuzeybatı kenarından güneydoğuya doğru, mozaik zeminin tahrip olmasından dolayı gittikçe daralmaktadır (Resim 12). Pano, kuzey-güney yönünde yan yana dizilerek oluşturulmuş 51 ilâ 54 cm arasında değişen ölçülerde, üç adet kare formulu bezeme alanının, toplamda 3 x 12, 36 kare içindeki geometrik motifli ve kuş figürlü kompozisyonundan meydana gelmektedir. Toplamda 16 ya da 17 adet kuş figürü olması gerekirken

Resim 18
Dörtlü iğ motiflerinden oluşan teğet daireler
süslemeli çerçeve

bunlardan sadece dört tanesi korunabilmiştir. Kuş figürlü çerçevelerin ölçüleri ortalama 33 x 34 cm'dir. Kare formulu geometrik süsleme alanlarını beşgen ve dörtgen motifler oluşturmaktadır. Süsleme alanlarının merkezinde ise 10 x 10 cm ölçülerinde bir kare motifi yer alır. Köşelerdeki beşgenler ve merkezdeki küçük kare motifinin çevresini 10/11 cm genişliğe sahip üç farklı geometrik motif doldurmaktadır. Bunlardan ilki, siyah zemin üzerine sık örülmüş, birbirini takip eden polikrom halatlara sahip basit örgü motifidir. Diğer iki motif, üç boyutlu, çok renkli, dalgalı kurdele motifi ve çok renkli, her bir çanı yatay gölgeli, teğet bitleştirilmiş ve dalga çizgisi beyaz renkte yapılmış çan motifi dizisidir. Bu motifler, sadece geometrik tasarımlı süsleme alanlarında değil kuş figürlü çerçevelerin de çevresinde dolaşmaktadır (Resim 13). Kuş figürlerinin yükseklikleri 26 ilâ 30 cm arasında değişmektedir. Bunlar, batıdan doğuya doğru keklik (Resim 13), ördek (Resim 14), benekli tavuk (Resim 15) ve papağan (Resim 16) figürleridir.

Kuzey nefin doğu köşesinde, panonun ikinci parçası yer alır. Bu parça içinde, korunmuş doğu kenarı 40 cm, kuzey kenarı 40 cm ve korunmuş batı kenarı 46 cm uzunluğa sahip beyaz zemin üzerine siyah tesseralar ile işlenmiş adak yazıtı yer almaktadır (Resim 17). Yazıtın güney kısmı tahrip olduğundan tam ölçüsü bilinmemektedir. Yazıt, kuzey nefin doğu duvarından 1.62 m, kuzey duvarından 53 cm uzaklıktadır. Yazıtın 3 satırı vardır. Birinci satır harf yüksekliği 11 cm, ikinci satır harf yüksekliği 13 cm ve üçüncü satır harf yüksekliği 12 cm'dir. Harf genişliği 7 ilâ 11 cm arasında değişmektedir. Her satırda hemen hemen 15 harf eksiktir. Yazıt, büyük olasılıkla bağış yapan kişilere adanmıştır. Transkripsiyonu ve çevirisi şu şekildedir¹:

‘Υπέρ [εὐχῆς
Μαριν[ου]
τῆς ΛΑ[- -
Adak Gereğince
Marin[os]?un
[ve] La[- -

Resim 16
II Numaralı Pano, Kuş 4

Resim 17
II Numaralı Pano, Yazıt

¹ Bu yazıt da dâhil olmak üzere Hadrianoupolis antik kentinde tespit edilen yazıtlara ilişkin bir çalışma, Doç. Dr. Ergün Laflı ve Dr. Eva Christof tarafından sürdürülmektedir.

3- *Geometrik Tasarımlı Çerçeve*: Kuzey nefin bordürleri ve iki ana panosu dışında, kuzey nef ve nartheks arasındaki düşey taşıyıcılar arasında ayrı bir geometrik tasarım daha yer almaktadır (Resim 18). 80 x 44 cm ölçülerine sahip bir çerçeve içinde dörtlü iğ motiflerinden oluşan iki teğet daire, süsleme elemanı olarak kullanılmıştır (Balmelle 2002: 38, Cercle de quatre fuseaux). Daire çapları 38 cm'dir. İğ motiflerinin iç kenarları ayrıca konkav bir kare oluşturmaktadır. Ayrıca, iki dairenin kesişimi, çerçevenin ortasında, kısa kenarları konkav formlu iki adet üçgen meydana getirmektedir.

Tarih/Dönem: İ.S. 6. yüzyılın ilk yarısı

A Kilisesi Orta Nef Mozaïği

Korpus No: 03

Mozaik Tekniği: Opus tessellatum, opus vermiculatum

Mozaïğin Bulunduğu Mimari Konteks: Mozaik, kilisenin orta nefi içerisinde bulunmuştur ve dikdörtgen formlu orta nefin zeminini kaplamaktadır. Burası, Kilisenin en geniş boyutlu mozaik alanıdır.

Mozaïğin Ölçüleri: 7 parça halinde korunan mozaïğin olması gereken ölçüleri 11,25 x 6,78 m'dir.

Materyaller: Mermer, traverten, kil taşı, kum taşı

Tessera Yoğunluğu: *Bordürler*: dm²'ye ortalama 85-88 tessera düşmektedir. *Ana Süsleme Alanları*: geometrik süslemelerde dm²'ye ortalama 110-125 tessera düşmektedir. Batı-doğu dizilimine göre üçüncü, kuzey-güney-dizilimine göre altıncı motif sırasında bulunan eğrisel kare içindeki kuş figüründe dm²'ye 173 tessera; geyik figürlü çerçevede figür üzerinde dm²'ye 225 tessera düşmektedir.

Tessera Boyutları: geometrik süsleme alanlarında 1,0 x 1,0 cm; figürler üzerinde 0,5 x 0,5 cm; 0,4 x 0,4 cm'dir.

Tessera Renkleri: Siyah, beyaz, kahverengi, açık kahverengi, kırmızı, turuncu, sarı, pembe, gri, yeşil, açık yeşil

Korunan mozaïğin şimdiki Durumu: In situ. Jeotekstil malzeme ile üzeri örtüldükten sonra hafif bir kum tabakası ile kapatılmıştır.

Mozaik Figür ve Tasarımının Tanımı:

1- *Bordürler (Resim 19)*:

Orta nef taban mozaïğinin panolarını çevreleyen dıştan ilk bordür, monokrom, turuncu renkli olup 8 ilâ 15 cm arasında değişen genişliğe sahiptir. Mozaïğin dıştan ikinci bordürü 22 cm genişliğinde, siyah zemin üzerine polikrom, üç boyutlu, yanal görünümlü ve dalgalı kurdele motifi bordürüdür (Balmelle 1985: 115 pl. 65d). Kurdele motifinin dalgaları arasında, dönüşümlü olarak tersine çevrilmiş, uçlarında birer ağaç meyvesi bulunan üçlü dal motifleri bulunmaktadır (Levi 1947: pl. XXIX.c; Balmelle 1985: 140 pl. 88e, g; Balmelle 2002: 46, tige à baie). Mozaïğin dıştan üçüncü bordürü bitkisel bezemeli olup 30 cm genişliğe sahiptir. Tasarım, eğik mızraklı yapraklar (Balmelle 2002: 47, lancéolé incurvé), asma yaprağı ve çan formu kap gibi süsleyici elemanların birbirini takip eder şekilde sıralanmasından meydana gelmektedir. Bu motiflerin arasını hedera tipinde yapraklara sahip sarmaşıklar doldurmaktadır (Balmelle 2002: 46, tige à hedera). Dördüncü bordür, 17 cm genişliğe sahip olup dalga motifi ile süslenmiştir. I numaralı pano için dalga motifi bordüründen sonra beş tessera sıralı, yatay şeritli polikrom bant (Levi 1947: pl. CXXXIV ve CXXXVI;

Resim 19
Bordürler

Balmelle 1985: 32 pl. 6a) yer almaktadır. Yatay şeritli polikrom bant ayrıca I ve II numaralı panoları birbirinden ayırmaktadır. Taban mozağının doğu kısmında yer alan II numaralı pano için ise dalga motifi bordüründen sonra siyah tesselalı basit bant yer alır ve yatay şeritli polikrom bant burada süsleme elemanı olarak kullanılmamıştır. Orta nefin doğu kenarında, II numaralı panoyu çevreleyen bordür tasarımında bir adak yazıtı bulunmaktadır (Resim 20, Resim 21). 20 cm genişliğindeki beyaz zemin üzerine siyah tesselalarla oluşturulan yazıtın ancak bir kısmı korunabilmiştir. Korunan uzunluğu 240 cm'dir. Harf yükseklikleri ortalama 16 cm'dir. Transkripsiyon ve çevirisi şu şekildedir:

† Ὑπὲρ εὐχῆς κ[αὶ σ]ωτηρι[ας]

Latin haçı; *Adak ve kurtuluş gereğince*

2- Panolar:

I Numaralı Pano: İki parça halinde korunan I numaralı panonun ölçüleri 5,10 x 4,90 m'dir. Pano, nefin batı kenarındaki bordür tasarımının bittiği noktadan doğuya doğru uzanmaktadır ve özellikle orta kısmında büyük ölçüde tahribata uğramıştır. Panonun tasarımı, içerisinde hayvan figürleri bulunan çerçeveler ve eğrisel kareler (Balmelle 2002: 95 pl. 294.a) ile bunların etrafını dolduran daireler ve uzun kenarları konkav formlu sekizgenlerden oluşmaktadır (Resim 22). Motiflerin pano üzerindeki yerini kolay bir şekilde tanımlayabilmek

Resim 20
Yazıt

Resim 21
Yazıt

Resim 23
Orta nef, I numaralı pano, motif dizilimi

Resim 22
Orta nef; I numaralı pano

Resim 24
Su kuşu

Resim 25
Antitetik kuşlar

Resim 26
Leopar figürü

Resim 27
Geyik Figürü

için batı-doğu ve kuzey-güney yönünde motif dizilimleri numaralandırılmıştır. Buna göre, batı-doğu doğrultusunda sekiz motif sırası, kuzey-güney yönünde ise yedi adet motif sırası yer almaktadır (Resim 23). Panoda, içerisinde birer hayvan figürünün olduğu dört adet çerçeve vardır. 24 adet eğrisel kare, 28 konkav sekizgen ve 48 daire motifi olması gerekmektedir. Eğrisel karelerden 20 tanesine ait ize rastlanırken bu 20 adet eğrisel kareden sadece dört tanesi ciddi bir tahribata uğramayıp tam form vermektedir. Bunların dışında, panonun kuzey ve güney sınırlarında, eğrisel kare motifinin bir uç köşesinin pano kenarına oturtulmasıyla oluşan ve içleri çeşitli geometrik ve bitkisel tasarımlarla süslenen sekiz adet çan motifi (Balmelle 2002: 34, cloché à base rectiligne) yer almaktadır.

Ortalama 90 x 90 cm ölçülerine sahip eğrisel karelerin içi, kuş figürleri ve figürlerin etrafını dolaşan bitkisel betimlerle doludur. Diğerlerine oranla çok daha az tahribata uğramış ve tam formda korunabilmiş olan bir eğrisel kare, panonun batı-doğu sıralamasına göre altıncı, kuzey-güney sıralamasına göre beşinci motif sırasında yer alır. 93 x 93 cm ölçülerindeki eğrisel kare içinde, 30 cm yüksekliğe sahip bir su kuşu figürü yer almaktadır (Resim 24). Orta nef taban mozağindeki bu figür ve diğer hayvan figürlü sahneler, ağaç ve çiçek dalları gibi bitkisel unsurlarla desteklenmişlerdir. Pano üzerinde en iyi korunan eğrisel kare, batı-doğu sıralamasına göre üçüncü, kuzey-güney sıralamasına göre altıncı motif sırasındadır. 92 x 92 cm ölçülerindeki bu eğrisel karenin içinde, antitetik iki kuş figürü yer almaktadır (Resim 25). Soldaki figürün yüksekliği 29 cm, sağdaki figürün yüksekliği 28 cm'dir. Pano içinde yer alan diğer eğrisel karelerde tavuk, ördek, su kuşu, güvercin gibi hayvanlara ait figürler yer alır; ancak bu figürlerin bir kısmı zemin mozağının korunamamış olmasından dolayı büyük oranda tahribata uğramıştır.

Çerçevelerin ölçüleri 69 x 70 cm'dir. Bu dört çerçevede leopar, grifon ve iki adet geyik figürü yer almaktadır (Resim 26-28). Figürlerin çerçeveler içerisindeki yükseklikleri 49 ilâ 54 cm arasında değişmektedir. Opus vermiculatum tekniğinde işlenmiş figürler üzerinde dikkate değer bir gölgelendirme ve renk düzenlemesi göze çarpmaktadır.

Resim 28
Griffon Figürü

Resim 29
Daire Motifi

Resim 30
Konkav Sekizgen

Resim 31
Dügümlü iç motifli çan tasarımı

Resim 33
II numaralı pano, antitetik kuş figürleri

Resim 32
Orta Nef, II Numaralı Pano

Çerçevesel ve eğrisel kareler haricinde daireler ve konkav sekizgenler I numaralı panonun diğer geometrik süsleme elemanlarıdır. Olması gereken 48 daire motifinden 24 tanesine ait iz tespit edilebilmiştir. Dairelerin çapları 25 cm'dir. Dairelerin ortasında kolları 12 cm uzunlukta, yeşil renkli fileto haçı (çizgisel haç motifi) (Balmelle 2002: 35, croix de filets) yer almaktadır (Resim 29). Bununla birlikte bazı dairelerin süsleniş biçimlerinde farklılıklar göze çarpmaktadır. Batı-doğu dizilimine göre birinci, kuzey güney dizilimine göre altıncı motif sırasındaki eğrisel karenin sol üst köşesindeki daire içinde bir süleyman düğümü (Balmelle 2002: 42, Noeud de Salomon) yer almaktadır. I numaralı pano içerisinde olması gereken 28 konkav sekizgenden 20 tanesine ait iz tespit edilmiştir. Uzun kenar ölçüleri ortalama 32'şer cm olan bu konkav sekizgenlerin iç kenarları, 24 x 24 cm ölçülerinde bir konkav kare oluşturmaktadır. Sekizgen motiflerin merkezinde 14 cm yüksekliğe sahip birer hedera yaprağı yer almaktadır (Resim 30). Bununla birlikte dört adet sekizgen içinde, hedera yaprağı yerine 11 x 11 cm ölçülerinde testere dişli kare motifi kullanılmıştır. Pano kenarlarında yer alan çan motifleri içlerinde, çeşitli geometrik ve bitkisel süslemeler yer almaktadır. Panonun güney kenarında, batıdan birinci çan

motifi içinde düğümlü iğ motifi (Balmelle 2002: 39, Fuseau à boucles) yer almaktadır (Resim 31). Panonun kuzey kenarındaki batıdan birinci çan motifi içinde ise siyah tesseralarla yapılmış swastika-meander motifi yer alır.

II Numaralı Pano: Orta nef taban mozağının doğu yarısını kaplayan II numaralı panonun ölçüleri 4,10 x 4,88 m'dir ve dört parça halinde korunmuştur (Resim 32). Mozağın bu bölümünde tahribat daha büyük boyutlu olduğundan II numaralı panonun 1/4'ü ancak korunabilmiştir. Beyaz zeminli sahne, üç farklı kuşak halinde panoyu dolaşan motifler ve bu motiflerin arasında bulunan kuş figürleri ve kaplardan oluşmaktadır. Panonun batından birinci parçasında ise farklı bir süsleme dikkati çekmektedir. Burada, kabaca bir metrelik genişliğe sahip alanda polikrom, testere dişli teğet kareler kompozisyonu vardır (Resim 32).

Panonun süsleme elemanlarından biri simetrik gölgeli çok renkli kuşaktır (Balmelle 1985: 33 pl. 6b) (Resim 33-34). Genişliği 10 cm'dir. Panonun geometrik süsleme elemanlarından bir diğeri, çok renkli, her bir çanı yatay gölgelendirilmiş 10/11 cm genişliğinde dalgalı çan dizisi kuşağıdır (Resim 33, 34). Panoya ait son geometrik tasarım 10/11 cm genişliğinde polikrom, üç boyutlu, yanal görünümlü ve dalgalı kurdele kuşağıdır (Resim 35).

Panoda korunan dört adet kuş figürü vardır. Bunlardan iki tanesi panonun doğu kenarındadır; antitetik olup ortalarında bir kap yer almaktadır (Resim 33). Soldaki kuş figürünün korunan yüksekliği 26 cm, sağdaki figürün korunan yüksekliği

Resim 34
II numaralı pano, ördek figürü

Resim 35,
II numaralı pano, güvercin figürü

40 cm'dir. Bir diğerkuş figürü, panonun kuzey kenarında yer alır ve yüksekliğı 42 cm'dir (Resim 34). Bir ördek olan bu kuş figürünün gövdesi, batıya dönüktür. Figürün sağ yanında, 33 cm yüksekliğe sahip yarı yarıya korunabilmiş bir kap yer alır. Son kuş figürü, panonun kuzeybatı kenarında olup 25 cm yüksekliğe sahip bir güvercindir (Resim 35). Figür doğuya dönüktür ve hemen sol yanında 36 cm yüksekliğinde bir krater vardır.

Tarih/Dönem: İ.S. 6. yüzyılın ilk yarısı

A Kilisesi Güney Nef Mozaiğı

Korpus No: 04

Mozaik Tekniğı: Opus tessellatum, opus vermiculatum

Mozaiğın Bulunduğı Mimari Konteks: Mozaik, kilisenin güney nefi içerisinde yer alır. Bu mozaik zemin, hemen hemen kilisenin kuzey nefi ile aynı boyutlara sahip olan güney nefin zeminini uzun dikdörtgen formda kaplamaktaydı. Nefin güney duvarının ortasında 1,40 m genişliğinde bir giriş vardır. Nefin kuzeyinde orta nef ile güney nefi ayıran stylobat ve batısında kilise nartheksi yer alır.

Mozaiğın Ölçüleri: 14,00 x 2,74 m

Materyaller: mermer, traverten, kil taşı, kum taşı

Tessera Yoğunluğu: Geometrik süsleme alanlarında dm²'ye 123-129 tessera düşmektedir. Ceylan figürü üzerinde dm²'ye 245 tessera; aslan figürü üzerinde dm²'ye 260 tessera; at figürü üzerinde dm²'ye 261 tessera düşmektedir.

Tessera Boyutları: geometrik süsleme alanlarında 1,0 x 1,0 cm; figürler üzerinde: 0,5 x 0,5 cm'dir.

Tessera Renkleri: Siyah, beyaz, kırmızı, pembe, sarı, turuncu, yeşil, açık yeşil, kahverengi, gri.

Korunan mozaiğın şimdiki Durumu: In situ. Jeotekstil malzeme ile üzeri örtüldükten sonra hafif bir kum tabakası ile kapatılmıştır.

Mozaik Figür ve Tasarımının Tanımı:

Bordürler

Güney nefin ilk bordürü monokrom turuncu renkli olup ortalama 15 cm'lik genişliğe sahiptir. Kuzeydeki stylobatın konumundan ötürü, nefin ortalarına doğru gittikçe daralmaktadır. Güney nef taban mozaiğı oldukça tahrip olmuş durumdadır. Bordür, nefin güneybatı duvarı boyunca, 6 m'lik alanda korunamamıştır. Nefin güney girişinden doğuya doğru ise 3,50 m kadar bordürü takip etmek mümkündür. Mozaiğın ikinci bordürü, 30 cm genişlikte, siyah zeminli, yuvarlak dilli, sık örülü, polikrom ikili örgü motifi bordürüdür. İki tessera sıralı beyaz bant, bordürü her iki yandan sınırlamaktadır. Bordür, mozaiğın kuzey hattı boyunca, batı kenarından doğuya doğru 10 m kadar kesintisiz devam eder. Güney kenarında ise monokrom turuncu bordür ile aynı ölçüde korunmuş durumdadır.

2- Ana Süsleme Alanı

Güney nefin zemin mozaiğı tek parça halinde korunmuştur ve korunan bu mozaik zeminden anlaşıldığı üzere bir adet pano, nefi baştanbaşa kaplamaktadır. Panonun olması gereken ölçüleri 12,94 x 1,70 m'dir. Beyaz zeminli panoda, kuzey nefin I numaralı panosu ile benzer bir tasarım vardır. Kompozisyon, 49 x 49 cm ölçülerine sahip içerisinde hayvan figürleri olan kare çerçeveler ve bunların çevresini dolduran küçük kareler ile sekiz paralelkenarlı yıldız motiflerinden

Resim 36
Fil figürü

Resim 37
Tavus kuşu figürü

oluşmaktadır. Pano kenarlarında ise geometrik ve bitkisel süslemeli dikdörtgenler yer almaktadır.

Pano içerisinde 15 adet figürlü kare çerçeve olması gerekmektedir. Bu 15 çerçeveden yedi tanesine ait iz tespit edilmiştir ve bunlardan beş tanesi nispeten iyi korunmuş durumdadır. Korunan figürlü çerçevelerden, batıdan ilk çerçeve içerisinde bir fil figürü yer alır (Resim 36). Figürün yüksekliği 35 cm'dir. Fil figürlü çerçevenin hemen sağ yanında tavus kuşu figürlü başka bir kare çerçeve yer almaktadır (Resim 37). Figür 41 cm yüksekliğe sahiptir ve 40 cm genişlikteki bir alanı kaplamaktadır. Özellikle Hıristiyanlığın ilk yüzyıllarında kutsal bir hayvan olarak kabul görmüş tavus kuşunun bu tasvirinde, destekleyici süslemeler olarak figürün her iki yanında bitkisel elemanlar yer almaktadır. Panonun batıdan üçüncü hayvan figürlü kare çerçevesi içerisinde, 30 cm yüksekliğe sahip bir aslan figürü vardır (Resim 38). Dördüncü hayvan figürlü kare çerçevede, 41 cm yüksekliğe sahip bir ceylan figürü yer alır (Resim 39). Çerçevenin sol üst köşesinden ortaya doğru ilerleyen bir tahribat vardır ve figürün gövdesine ait bir bölüm korunamamıştır. Güney nef taban mozaikine ait son figürlü çerçevede, yüksekliği 36 cm ve korunan genişliği 34 cm olan bir at figürü yer alır (Resim 40). Çerçevenin sağ orta kenarında bir tahribat söz

Resim 38
Aslan figürü

Resim 39
Ceylan figürü

konusudur ve figüre ait ön toynaklar korunamamıştır. Figür, sahnenin sağına doğru şaha kalkmış vaziyette betimlenmiştir.

Pano kenarlarında yer alan, ortalama 49 x 24 cm ölçülerindeki dikdörtgenlerin içi, yarım daire formu oluşturan ikili iğ motifi ve bu motifin arasındaki bir adet hedera yaprağından oluşmaktadır. Panoda ölçüleri ortalama 21 x 21 cm olan karelerin içlerinde köşeleri basamaklı (kırık köşeli) kare motifi ve haç motifi yer almaktadır. Panodaki geometrik süsleme elamanlarından biri de sekiz paralelkenarlı yıldız motifidir. Paralelkenarların uzun kenarları 22 ilâ 23 cm arasında; kısa kenarları 19 ilâ 21 cm arasında değişmektedir.

Tarih/Dönem: İ.S. 6. yüzyılın ilk yarısı

Resim 40
At figürü

A Kilisesi Nartheks Mozaïği

Korpus No: 005

Mozaik Tekniği: Opus tessellatum, opus vermiculatum

Mozaïğin Bulunduğu Mimari Konteks: Mozaik, kilisenin batısında yer alan nartheks içerisinde yer almaktadır. Nartheks zeminini uzun dikdörtgen formda kaplamaktadır. Nartheksin batı duvarının ortasında 2,32 m genişliğe sahip kilisenin ana girişi yer alır. Ayrıca doğu duvarında 2,46 m genişlikteki girişle kilisenin orta nefine geçiş sağlanmaktaydı.

Mozaïğin Ölçüleri: Üç ana parça halinde korunan mozaïğin olması gereken ölçüleri 13,70 x 3,25 m'dir.

Materyaller: mermer, traverten, kil taşı, kum taşı

Tessera Yoğunluğu: Pano içerisinde dm^2 'ye 44-48 tessera; örgü motifi bordüründe dm^2 'ye 43 tessera düşmektedir.

Resim 41
Nartheks Mozaïği

Tessera Boyutları: 1,5 - 2 cm arasında değişmektedir.

Tessera Renkleri: Siyah, beyaz, kırmızı, turuncu

Korunan mozaïğin şimdiki Durumu: In situ. Jeotekstil malzeme ile üzeri örtüldükten sonra hafif bir kum tabakası ile kapatılmıştır.

Mozaik Tasarımının Tanımı:

1- Bordürler

Kilisenin orta ve güney neflerine ait zemin mozaiklerindeki monokrom turuncu bordür, nartheks mozaïğinde ana süsleme alanını dıştan çevreleyen ilk tasarımıdır. Mozaïğin batı, doğu ve kuzey kenarlarında dört tessera sıralı bir bant hüviyetinde dolaşmaktadır; ancak güney kenarında dizilim yedi tessera sırasına kadar genişlemektedir. Bu tasarım ve örgü motifi bordürü arasında iki siyah ve iki beyaz tessera dizilimi yer almaktadır. 40 cm genişliğe sahip siyah zeminli, çok renkli ve dört halatlı örgü motifi bordüründe kullanılan renkler siyah, beyaz, kırmızı ve turuncudur

Resim 42
Nartheks mozaïği; detay

Resim 43
Bema Mozaïği

2- Pano

Nartheks zemin mozaïği panosunun ölçüleri 12,50 x 2,10 m'dir. Beyaz zeminli panoda, çavuş (Balmelle et al. 2002: 37, chevron) (şevron) ve üçgen motiflerinin oluşturduğu 38 x 37 cm ölçülerinde kareler bulunmaktadır (Resim 41). Bu karelerin içi, kare motifleri ve hedera yaprakları ile süslenmiştir. Panoda doğu-batı doğrultusunda 5'er, kuzey-güney doğrultusunda 30'ar adet kare sıralanmaktadır. Toplamda 150 kare bulunması gerekmektedir. Nartheks mozaïğinin güney yarısındaki alan büyük ölçüde tahrip olmuştur. Bu durumun nedeni, kilisenin bu noktasında daha önce kaçak kazıların yapılmış olmasıdır.

Kare köşelerinde, formu oluşturan dört adet çavuş motifinin kollarının uzunluğu ortalama 17 santimdir (Balmelle et al. 1985: 177 pl. 117.d-f). Tasarımın ortasında, 15 x 15 cm ölçülerinde bir kare bulunmaktadır ve içerisinde testere dişli çok renkli bir kare daha yer alır (Resim 42). Diğer kare tasarımında, formu oluşturan köşelerdeki üçgenlerin uzun kenarı 24 cm, kısa kenarları 17'şer cm'dir. Tasarımın ortasında 30 x 30 cm ölçülerinde bir kare bulunur ve bu karenin içerisinde kırmızı renkli bir hedera yaprağı motifi yer alır.

Tarih/Dönem: İ.S. 6. yüzyılın ilk yarısı

A Kilisesi Bema Mozaïği

Korpus No: 06

Mozaik Tekniği: Opus tessellatum, opus vermiculatum

Mozaïğin Bulunduğu Mimari Konteks: Mozaik, kilisenin doğusunda yer alan bema içerisinde bulunmuştur. Bema zeminini dikdörtgen formda kaplamaktadır (Resim 43). *Mozaïğin Ölçüleri:* İki parça halinde korunan mozaïğin olması gereken ölçüleri 7,10 x 2,25 metredir.

Materyaller: mermer, traverten, kil taşı, kum taşı

Tessera Yoğunluğu: dm²'ye ortalama 100-110 tessera düşmektedir.

Tessera Boyutları: 1,0 x 1,0 cm; kuş figürü üzerinde 0,5 x 0,5 cm'dir

Tessera Renkleri: Siyah, beyaz, yeşil, açık yeşil, kırmızı, turuncu, pembe

Korunan mozaïğin şimdiki Durumu: In situ. Jeotekstil malzeme ile üzeri örtüldükten sonra hafif bir kum tabakası ile kapatılmıştır.

Mozaik Figür ve Tasarımının Tanımı:

1- Bordürler

Dört tessera sıralı monokrom turuncu bant mozaïği dıştan çevrelemektedir. Doğu ve batı kenarlarda takip edilebilen bu turuncu tessera dizilimi mozaïğin kuzey ve güney kenarlarında korunamamıştır. Monokrom turuncu bandın ardından bir sıra siyah ve üç sıra beyaz tessera dizilimi yer alır. Bu tasarımdan sonra her iki yanından birer siyah tessera sırası ile sınırlandırılmış 30 cm genişliğinde kum saati formu oluşturan çok renkli ve testere dişli teğet kareler süslemeli bordür yer almaktadır (Resim 44) (Balmelle et al. 1985: pl. 15.f-g).

2- Panolar

1 Numaralı Pano: Pano, iki parça halinde korunan bema mozaïğinin kuzey yarısındaki parçası içerisinde ve ölçüleri 2,30 x 1,50 m'dir. Beyaz zeminli panoda kompozisyon, sık örülü, polikrom basit örgü motifi ve polikrom, her bir çanı yatay gölgelendirilmiş ve teğet bitştirilmiş çan motifi bantlarının oluşturduğu daire ve iğ motiflerine ait bezeme alanlarından meydana gelmektedir (Resim 44). Daireler ve iğler pano içerisinde iki adet kare meydana getirecek şekilde dizilmişlerdir. Bu karelerin tam ortasında, konkav kenarlara sahip birer çokgen formu oluşmaktadır. Bu geometrik form, merkezi bir daire ile süslenmiştir (Balmelle et al. 1985: pl. 236.b; Balmelle et al. 2002: pl. 405.a).

Pano içerisinde korunan beş adet dairenin içi tek sıra siyah tesseradan oluşan 13/14 cm çapında bir daire ve onun da merkezinde çok renkli ve testere dişli kare motifi ile süslüdür. Panoda yer alan altı iğ motifinin iç kenarları ayrıca bir iğ motifi daha oluşturmaktadır. Daire ve iğ motiflerinin oluşturduğu kare formu iki alanın merkezindeki 50 cm çapındaki dairelerden kuzeyde yer alanı, bir kuş

figürü ile süslenmiştir. Daire dıştan içe doğru ilk olarak, simetrik şekilde gölgelendirilmiş çok renkli bir kuşak tarafından sınırlanmaktadır. Burada yer alan kuş figürünün yüksekliği 22 cm'dir. Beyaz zeminli dairenin iki yanına yeşil renkli, üç dallı bitkisel süslemeler işlenmiştir. Panonun güney yarısındaki daire ve iç motiflerinin oluşturduğu kare formulu tasarımın merkezinde ise düğümlü daire motifi (Balmelle et al. 2002: 38, Cercle à boucles) yer almaktadır. Buradaki kuşakta renk düzenlemesi diğer geometrik motife benzer şekilde simetrik şekilde gölgelendirilmiş tesseralardan oluşmaktadır. Yine kırmızı renkli tek tessera sırasından oluşan daire içindeki süsleme, 21 cm yüksekliğe sahip yivli bir vazodur.

II Numaralı Pano: II numaralı pano, bemanın güney yarısında bulunan ikinci mozaik parçası içerisinde bulunmaktadır. Bu korunan mozaik parçasından anlaşıldığı üzere II numaralı panonun uzunluğu, diğer pano ile aynıdır. Pano genişliği, batı kenarının tahrip olmasından ötürü bilinmemektedir. Panonun batı kenarında polikrom, testere dişli kareler kompozisyonu takip edilebilmektedir. Güney yarısının büyük bölümü tahrip olmuş panodaki tasarım, I numaralı pano tasarımı ile aynıdır. Panonun kuzey merkezinde yer alan düğümlü daire motifi içerisine yine yivli bir vazo işlenmiştir. Diğer vazo betimli düğümlü dairede olduğu gibi vazonun her iki yanı ve üzerindeki beyaz zeminli alan bitkisel elemanlarla süslenmiştir.

Tarih/Dönem: İ.S. 6. yüzyılın ilk yarısı

Resim 44
Bema Mozaïği, I numaralı pano

Sonuç

Hamam A yapısının Mekân 11'i içerisinde yer alan geometrik tasarımlı mozaik şu ana kadar Hadrianoupolis kentinde tespit edilmiş olan en erken tarihteki mozaik örnek olmalıdır. Hamam A kazıları sonucunda elde edilen mimari ve diğer arkeolojik kanıtlar da bunu destekler biçimdedir. İ.S. 5. yüzyılın sonuna tarihlenen bu mozaik, tasarım olarak sekiz paralelkenarlı yıldız motifleri ile geometrik bezemeli kare çerçeveler arasındaki küçük karelerden oluşmaktadır. Bu tasarımın benzer örnekleri, hem Hadrianoupolis kenti hem de diğer Erken Bizans yerleşimleri açısından bilinmektedir. A Kilisesi kuzey ve güney nefleri panolarında, yine yıldız motifleri ve kare çerçevelere ait tasarımlar yer almaktadır. Hamam A mozaiklerinden farklı olarak buradaki çerçeveler içinde geometrik motifler yerine kuş figürleri kullanılmıştır. Hamam A mozaikçi I numaralı panosundaki tasarıma kent dışından benzer bir örnek, Prusia Ad Olympum mozaiklerinden, Yerkapı mozaikleri koridorlu alanda yer alan ve muhtemelen İ.S. 6. yüzyıla ait olan zemin mozaikçidir (Okçu 2009: 34). Burada yer alan kare çerçeveler içerisinde Süleyman düğümleri ve çizgisel desenler süsleme elemanı olarak kullanılmıştır.

A Kilisesi orta nef mozaiklerinin panolarındaki tema, hayvan figürleri ve bitkisel süslemelerle betimlenen cennet tasvirleri ve manzaralarıdır. Roma sanatı kökenli leoparlı sahnesi gibi birkaç tekli sahne, artık Erken Bizans sanat anlayışına göre ele alınmıştır ve yeni Hıristiyan sunumları olarak değerlendirilmeleri gerekmektedir (Lafli 2008: 692). Leopar sahnesi bağlamında bilinen benzer stil ve işçilik, Anadolu Bizans mozaiklerinde daha önce belgelenen Miletus Asklepieion'undaki kilisenin vaftizhanesinden (Wulff 1918: Abb. 294) ve Bodrum'da dini bir yapı olmayan Erken Bizans hamam kompleksindedir (Collins-Zah 2006: fig. 3, 7-10, 15).

Kilise içerisinde birçok kuş ve hayvan türünün işlenmesi, esasında eski ahitte bahsi geçen Nuh'un gemisi hayvanları olgusuna alegorik bir şekilde yer verilmesi olarak da yorumlanabilir. Kilise bu şekilde, cemaati için bir gemi, bir sığınma yeri, güvenli bir mekân olmalıdır (Lafli 2008: 692). Erken Hıristiyanlık Döneminde rağbet gören bu tarz tasarımlara hatırı sayılır şekilde rastlansa da A Kilisesi mozaikleri, Hadrianoupolis kentinin bulunduğu bu az bilinen coğrafyada, döneminin sanatına ışık tutması bakımından ayrı bir önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Balmelle et al. 1985 C. Balmelle – M. Blanchard-Lemee – J. Christophe – J.-P. Darmon – A.-M. Guimier-Sorbets – H. Lavagne – R. Prudhomme – H. Stern, *Le décor géométrique de la Mosaïque Romaine I. Répertoire graphique et descriptif des compositions linéaires et isotropes*, Paris.
- Balmelle et al. 2002 C. Balmelle – M. Blanchard-Lemee – J.-P. Darmon – S. Gozlan – M.-P. Raynaud, *Le décor géométrique de la Mosaïque Romaine II. Répertoire graphique et descriptif des compositions linéaires et isotropes*, Paris
- Collins – Zäh 2006 B. Collins – A. Zäh, “Byzantinische Thermen in Karien: Eine frühbyzantinische Thermenanlage im unteren Gerekuyu Dere bei Bodrum”, *QFA* 16, 291-307.
- Lafı – Zäh 2008 E. Lafı – A. Zäh, “Archäologische Forschungen im Byzantinischen Hadrianupolis in Paphlagonien”, *Byzantinische Zeitschrift* 101, 681-713
- Lafı 2009 E. Lafı, “Paphlagonia Hadrianoupolis’i Arkeolojik Kazıları ve Onarım Çalışmaları 2008 Yılı Çalışma Raporu”, *Arkeoloji ve Sanat*, 1-24.
- Levi 1947 D. Levi, *Antioch Mosaic Pavements II*, Princeton.
- Okçu 2009 R. Okçu, “Prusia Ad Olymum Mozaikleri”, *JMR* 3, 31-51.
- Wulff 1918 O. Wulff, *Altchristliche und byzantinische Kunst*, Berlin Nuebelsberg Akademische Verlagsgesellschaft Athension.